

VÝCHODISKA PRO HESYCHASTICKÝ CHARAKTER PRAVOSLAVNÉHO MNIŠSTVÍ

(II. část)

Michal DVOŘÁČEK

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

HESYCHASTICKÁ SPIRITUALITA PRAVOSLAVNÉHO MNIŠSTVÍ ROZDÍLY PRAVOSLAVÍ A KATOLICISMU

Ctihodný Izák Syrský praví, že mnišské zřízení představuje „chloubu Kristovy Církve“ a vyjadřuje „vtělené a v životě realizované Evangelium“⁶⁵². Mnišství je podle svatých a bohonosných otců *nejposvátnější pokladnicí Církve*⁶⁵³ a *skutečným obecnstvím, shromážděním*⁶⁵⁴. Vše, co se nachází uvnitř mnišství, je vzorem věcí nebeských. „Církev přejímá tyto vzory a předává je dále věřícím, stejně jako činili kdysi Otcové.“⁶⁵⁵ Navzdory tomu, že „mniši opouštějí svět, aby žili dokonalým křesťanským životem“⁶⁵⁶, existuje něco, co působí jejich intenzivní a ničím nepřerušenu sjednocenost s okolním světem. Podle archim. Emiliána Simonopetrského je tímto vzácným pojítkem *modlitba mysli* (νοερά προσευχή), neboť právě ona „je něčím, co naplňuje celé stvoření a co dosahuje až k nám lidem“⁶⁵⁷. Na jedné straně sice dochází k odchodu mnicha ze světa, k odvrhnutí všech jeho hříšných vznětů a vášní, které svět ve své nevědomosti podporuje a rozšiřuje, na druhé straně však mnich nikdy neopomíná svou sounáležitost s boholidským organismem Církve, který je přítomen všude tam,

⁶⁵² Viz Ασκητικά, Λόγος 10, s. 43. Citováno podle ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΟΥ, Αρχιμ. 2004. Περί Θεού. Λόγος αισθήσεως. Οκτώ κείμενα πνευματικής αγωγής. Αθήνα : Έκδ. Ίνδικτος, 2004, s. 53.

⁶⁵³ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΟΥ, Αρχιμ. 2004. Περί Θεού. Λόγος αισθήσεως. Οκτώ κείμενα πνευματικής αγωγής. Αθήνα : Έκδ. Ίνδικτος, 2004. s. 58.

⁶⁵⁴ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΟΥ, Αρχιμ. 2004. Περί Θεού. Λόγος αισθήσεως. Οκτώ κείμενα πνευματικής αγωγής. Αθήνα : Έκδ. Ίνδικτος, 2004. s. 120.

⁶⁵⁵ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΟΥ, Αρχιμ. 2004. Περί Θεού. Λόγος αισθήσεως. Οκτώ κείμενα πνευματικής αγωγής. Αθήνα : Έκδ. Ίνδικτος, 2004. s. 120.

⁶⁵⁶ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 1998. Ο άγιος Νεκτάριος ως πνευματικός πατήρ των μοναχών. In Ορθόδοξος μοναχισμός και Αγίων Όρος. Άγιον Όρος : Ι. Μονής Οσίου Γρηγορίου, 1998. s. 149.

⁶⁵⁷ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΟΥ, Αρχιμ. 2004. Περί Θεού. Λόγος αισθήσεως. Οκτώ κείμενα πνευματικής αγωγής. Αθήνα : Έκδ. Ίνδικτος, 2004. s. 60.

kde je sjednocující síla a posvěcující blahodať Ducha Svatého. Podle svatého Řehoře Palamy je smyslem odchodu mnicha ze světa předně jeho vlastní očištění od vášní, a to z důvodu vzdálení se od příčin, které vášně mohou rozněcovat. Očištění od vášní a egoismu však není konečným cílem mnicha, jde spíše o předpoklad k úspěšnému završení jeho blaženého konce, k dosažení *tajemné jednoty s Bohem* (μετά του Θεού μυστική ένωση)⁶⁵⁸.

Jestliže dnes Církev zvěstuje a učí o theosi a přivádí k ní všechny své členy, děje se tak především zásluhou učení a zápasů svatého Řehoře Palamy, arcibiskupa soluňského a velkého učitele Pravoslavné církve. „Jestliže i dnes svatohorské a všepřavoslavné mnišství zachovává hesychastický charakter⁶⁵⁹ a usiluje nikoli o podmanění světa, nýbrž o jeho proměnění skrze hesychastickou modlitbu a bohoslužebné uctívání Boha, tak za to vděčíme předně svatému Řehoři Palamovi.“⁶⁶⁰ Ve svém intelektuálním a plně duchovním zápase proti nesprávnému učení Varlaama z Kalábrie čerpal svatý Řehoř z tzv. *Svatohorského Tomosu*⁶⁶¹, z díla, které sám sestavil, a ve své době je vlastnoručně potvrdili nejvýznamnější svatohorské osobnosti včetně biskupa hieriského Iakovose, pod jehož správu tehdy mnišská komunita na Svaté Hoře spadala. Svatohorský Tomos odmítá zásadní vývody učení Varlaama a jeho následovatelů a současně formuluje základní teze hesychasmu. Tyto teze nemají pouze teologický, nýbrž veskrze praktický a pastýřský význam. Úplný název tohoto díla zní: „Svatohorský Tomos v záštitu těch, kteří žijí v hesychii⁶⁶²“.

Něco jiného je klid, ale něco zcela opačného je *posvátný klid* (ιερά ησυχία), říká archim. Georgios. „První má antropocentrický charakter, zatímco druhý

⁶⁵⁸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 1998. Η περί μοναχισμόν διδασκαλία των αγίων ιεραρχών Γρηγορίου του Παλαμά και Νεκταρίου Πενταπόλεως των θαυματουργών. In *Ορθόδοξος μοναχισμός και Άγιον Όρος*. Άγιον Όρος : Ι. Μονής Οσίου Γρηγορίου, 1998, s. 138.

⁶⁵⁹ Hesychie (hesychía) - pokoj srdce, stav, v němž mysl není znepokojována ničím vnitřním ani vnějším. Je to osvobození srdce od špatných myšlenek, od vášní a od působení okolního světa. Je to stav přebývání u Boha a v Bohu. Hesychie je jediným způsobem, jak může člověk dosáhnout zbožštění. Hesychie těla je prostředkem k tomu, aby člověk dosáhl hesychie mysli. Hesychasta je člověk (asketa), který zvláštními prostředky bojuje o usebrání mysli do srdce.

⁶⁶⁰ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς – Διδάσκαλος της θεώσεως. Άγιον Όρος : Ι. Μονή Οσίου Γρηγορίου, 2006, s. 97.

⁶⁶¹ ГРИГОРИЙ (ПАЛАМА): СВЯТОГОРСКИЙ ТОМОС [online]. [2010-07-29]. Dostupné na internetu: <<http://www.hesychasm.ru/library/palamas/tomos.htm>>.

⁶⁶² των ιερώς ησυχάζοντων.

christocentrický.“⁶⁶³ Je třeba si uvědomit, že ten, kdo duchovně zápasí prostřednictvím posvátné hesychie, nedosahuje klidu či ztišení, jen aby našel nějaké tělesné nebo psychologické uklidnění, příp. psychosomatické uvolnění a vyrovnanost, ale aby se setkal s Kristem. „Žádostivá je a velice touží duše má po síních Hospodinových...“ (Ž 84,3), čili aby mohla být sjednocena s Kristem. Takový člověk se snaží o hesychii (klid), protože je neklidný (ανήσυχος); je to podle všeho způsobeno tím, že jeho mysl, obelstěná a zaujatá stvořením, ztrácí vztah se samotným Stvořitelem a Tvůrcem (tohoto stvoření).⁶⁶⁴

„Posvátná hesychie tedy není v žádném případě jev psychologický, nýbrž ontologický.“ Svatohorský Tomos byl sestaven pro ty, kteří z vlastní nezkušenosti a neposlušnosti vůči svatým zamítali tajemné projevy Ducha⁶⁶⁵, „které jsou mocnější než slovo a které se projevují a působí v těch, kteří jsou živi podle Ducha,“⁶⁶⁶ které však pouhými slovy dokázány být nemohou. Svatý Řehoř Palama v *Tomosu* brání zejména pravoslavnou víru, dogmata a zbožnost, která spolu úzce souvisejí. „Neboť bez pravoslavného dogmatu a pravoslavné víry není možné dosáhnout pravoslavné zbožnosti a života.“ A dále píše: „Boží blahodať je nestvořená...“ jde o jednu z hlavních tezí v učení svatého Řehoře, jak připomíná archim. Georgios, velký znalec hesychasmu. Není-li totiž milost nestvořená (ale stvořená), není možné, aby také existovala některá z božských tajin Církve. „Je-li milost stvořená, jak by mohl být člověk zbožštěn?“⁶⁶⁷ ptá se svatý Řehoř. Jestliže přijmeme výše uvedené tvrzení (západního varlaamismu), pak se duchovní a mnišská zkušenost promění na pouhou etickou gymnastiku a antropocentrickou aktivitu.

Jak je patrné, základem pravoslavného mnišství je oddanost evangelnímu ideálu, který je dosahován cestou fyzického odloučení od světa prostřednictvím neustálé modlitby (Ježíšovy) a zachováváním *posvátné hesychie*. Oproti

⁶⁶³ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. *Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς – Διδάσκαλος της θεώσεως*. Άγιον Όρος : Ι. Μονή Οσίου Γρηγορίου, 2006, s. 99.

⁶⁶⁴ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. *Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς – Διδάσκαλος της θεώσεως*. Άγιον Όρος : Ι. Μονή Οσίου Γρηγορίου, 2006, s. 99.

⁶⁶⁵ τας του Πνεύματος μυστικές ενεργείες.

⁶⁶⁶ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. *Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς – Διδάσκαλος της θεώσεως*. Άγιον Όρος : Ι. Μονή Οσίου Γρηγορίου, 2006, s. 99. Srov. ГРИГОРИЙ (ПАЛАМА): СВЯТОГОРСКИЙ ТОМОС [online]. [2010-07-29]. Dostupné na internetu: <<http://www.hesychasm.ru/library/palamas/tomos.htm>>.

⁶⁶⁷ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. *Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς – Διδάσκαλος της θεώσεως*. Άγιον Όρος : Ι. Μονή Οσίου Γρηγορίου, 2006, s. 102 - 103.

katolickému mnišství nenalezneme uvnitř pravoslavného mnišství další dělení na řády a řehole⁶⁶⁸, ani zde nenalezneme úzce vyhraněné mnišské komunity, podřízené např. římskému Apoštolskému stolci⁶⁶⁹, tedy přímo papeži⁶⁷⁰, a už vůbec ne duchovní rytířské řády, které silou meče domněle ochraňovaly křesťanská poutní místa a cenné církevní památky⁶⁷¹. Zásadní rozdílnost tedy spočívá v *aktivistickém* oproti převážně *hesychastickém* prožívání pravoslavného křesťanského ideálu mnišství⁶⁷².

V dějinách se přirozeně vyskytovala období, kdy byla aktivita mnichů v pravoslavném prostředí zintenzivněna mimořádnými historickými okolnostmi, jakými byla např. obrana Lavry sv. Sergije (Radoněžského) v Rusku před polskými vojsky v roce 1608⁶⁷³ či v 17. a 18. století snaha o pozvednutí vzdělanosti v době turecké dominance v Řecku, kde se vzedmul odboj proti islamizaci⁶⁷⁴ domácího obyvatelstva a zápas za národní sebeuvědomění. V první řadě se však jednalo o uchování duchovních hodnot,

⁶⁶⁸ V souladu s katolickou interpretací jsou řády a řehole nejstarší formou řeholního společenství, jejich členové skládají tzv. slavné sliby. Tyto řády představovaly organizačně další vývoj asketické formy života, která v křesťanství spočívá v Ježíšově požadavku dokonalosti. Prvním takovým řádovým založením byli r. 1098 cisterciáci. Viz *ENCYKLOPEDIE NÁBOŽENSTVÍ*. 1997. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997. s. 309.

⁶⁶⁹ Viz tzv. „Excempce“, která znamená vynětí. Katolické církevní právo pamatuje za určitých okolností na uvolnění osob, území či ústavů z pravomoci vlastního příslušného hodnostáře, tzn. vynětí např. řádů nebo klášterů z biskupovy subordinace a jejich přenesení pod správu Apoštolského stolce.

⁶⁷⁰ Např. Jezuité, tedy řád založený Ingácem z Loyoly (r. 1534) jako společenství pro katolické kleriky. Papež Pavel III. schválil Tovaryšstvo Ježíšovo (Societas Iesu, SI) r. 1540. Jedná se o řád s přísnou poslušností vůči papeži. Řád vystupuje od Tridentského koncilu s cílenou podporou misí a bojem proti šíření bludů a herezí. Více *ENCYKLOPEDIE NÁBOŽENSTVÍ*. 1997. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997.

⁶⁷¹ Řád německých rytířů, templáři, johanité.

⁶⁷² Více ke studiu viz ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. *Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς – Διδάσκαλος της θεώσεως*. Άγιον Όρος : Ι. Μονή Οσίου Γρηγορίου, 2006, s. 95-113.

⁶⁷³ Více viz *Архистратиг Божий Михаил и воинство небесных сил*. 2006. Москва : Православный мир, 2006, s. 32-35.

⁶⁷⁴ K době, o níž hovoříme, se vztahuje vlna masové islamizace tisíce křesťanů. Lidé se často zříkali křesťanské víry v masovém měřítku – celé regiony, tedy obce i s většími městy. „Do roku 1740 přijala větší část Řeků z oblasti Berata v neuvěřitelně vysokém podílu islám. V roce 1759 přijalo islám obyvatelstvo celého regionu Centrální Makedonie dokonce v den Paschy v čele se svým metropolitou...“ Více viz ΓΚΙΟΛΑΣ, Μ. 1972. *Ο Κοσμάς Αιτωλός και η εποχή του*. Αθήνα, 1972. s. 108.

udržení víry v Krista⁶⁷⁵, a teprve poté o podporu kulturní a politické svébytnosti⁶⁷⁶. Na tomto místě lze připomenout zejména záslužnou činnost svatého Kosmy Etolského⁶⁷⁷, novodobého řeckého osvětele⁶⁷⁸ a mučedníka

⁶⁷⁵ Další vůdce (řeckého) povstání - legendární Kolokotronis ve svém projevu ke studentům jedné školy, proneseném v roce 1838, řekl: "Musíte chránit především svou víru a tu stále posilovat. Vždyť i my, když jsme do rukou vzali zbraně, nejprve jsme řekli: "Za víru," a teprve pak "Za vlast". Více viz ΜΑΚΡΥΤΙΑΝΝΗΣ, Ι. 1977. *Απομνημονεύματα*. Αθήνα : Έκδ. Μπάουρον, 1977, s. 416; 87. Srov. ΑΜΑΝΤΟΣ, Κ. 1997. *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελιστινλή*. Αθήνα 1997, s. 149. Dále srov. ΜΑΚΡΥΤΙΑΝΝΗΣ, Ι. 2002. *Οράματα και Θάματα*. Μετάφραση Α. Παππακωστα. Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπέζης. Δ' έκδ. Αθήνα, 2002.

⁶⁷⁶ Něco jiného je podpora kulturní a národní svébytnosti země s již vyhraněnou formou křesťanství, která je navíc ohrožována např. jiným monoteistickým náboženstvím (viz případ Řecka v době osmanské nadvlády), a něco zcela odlišného, když dochází k prosazování vlivu jednoho směru křesťanství oproti jinému (viz katolictví vůči pravoslaví) se zjevným úmyslem potlačit jednu formu oproti jiné (viz doba povelkomoravská, pokusy o unii na západní Ukrajině apod.). Na tomto místě považujeme za vhodné učinit mírnou odbočku, a konkrétně k problematice posilování misijního vlivu mnišství v cizím prostředí. Na mysli máme české země v době od 10. do 13. století, kde zejména díky politickému vyhranění a podpoře přemyslovské linie vůči katolicismu docházelo ke značné podpoře německých katolických řádů, které se etablovaly v místních poměrech a soustředily na sebe poměrně velké bohatství (půdu apod.). O této otázce píše ve svých spisech svatý vladyka Gorazd. Srov. BISKUP GORAZD. 1988. *Z díla*. Pravoslavná církev v Československu, Praha 1988, s. 108-121. „Počítáme-li dobře, pak vychází, že v českých zemích, odezírajíc od farností, byla od roku 973 do roku 1295 (tedy během 322 let) založena 2 biskupství, 2 sídelní kapituly, 5 kolegiálních kapitul a 116 klášterů, celkem tedy 125 pevných a bohatě vybavených středisek latinské církve... Jest možno tvrdit, že průměrně v každých dvou letech byla u nás zřízena bašta latinské církevní orientace.“ (Citováno tamtéž, s. 114) Slovanský klášter sv. Prokopa na Sázavě zůstal zjevem spíše ojedinělým. Nebylo to snad proto, že by zde nebyla potřeba zakládat tyto slovansky orientované instituce, neboť kulturní, náboženský i národní přínos byl vždy plodný. Spíše šlo, jak uvádí vladyka Gorazd, o možnou závist latinského duchovenstva, které v důsledku latinské církevní orientace přímo zaplavilo české země. Vladyka Gorazd si povšiml, že ze 116 klášterů založených od roku 973 do 13. století je bezpečně zjištěno, že do nich ve více než 101 případech přišli němečtí mniši. Nejvíce se jednalo o benediktíny, premonstráty, cisterciáky, augustiniány, cyriaky apod. „Tak např. o Strahovu a ostatních premonstrátských klášterech je známo, že ještě ve 14. století za Karla IV. (1346-1378) měli v nich němečtí mniši stále rozhodující vliv, takže čeští mniši byli nuceni těžce bojovat o zrovnoprávnění.“ (Citováno tamtéž, s. 115)

⁶⁷⁷ ΠΑΣΧΟΥ, Π. Β. 2000. Ελληνορθόδοξη παιδεία. In Κοσμάς Ο Αιτολός. (Σειρά : Ορθόδοξη Μαρτυρία, 20). Αθήνα : Εκδοσεις Ακρίτας, 2000, s. 115-137. Svatý Kosma hovořil často k různým posluchačům, vždy však krystalicky jasně a výstižně, používaje přitom prostý jazyk, dobře srozumitelný všem. Z mnoha jeho poučení uveďme alespoň několik, které se bezprostředně týkají tématu vzdělání. „Raději školy než prameny vody a řeky.“ (s.115) „Raději ponechte své děti chudé, ale vzdělané, než bohaté, ale nevzdělané.“ (s. 124) „Škola /tedy vzdělanost/ otevírá bránu do chrámů, škola otevírá bránu do monastýrů.“ (s. 125) „Milé mé děti (obyvatelé Pargy), kvůli zachování víry a svobody naší vlasti pečujte naléhavě o vybudování řecké školy...“ (s. 136).

(1714-1779), který zejména v periferních oblastech Řecka, vzdálených od politického a kulturního centra země, zakládal školy, horlivě a obětavě osvětloval světlem poznání a vzdělanosti prostý lid, kázal, organizoval finanční sbírky a svou misijní činností přispíval k celkové osvětě v době, kdy mnozí Řekové podléhali stále silnějšímu tlaku islamizace.⁶⁷⁹

Závěrem lze říci, že v pravoslaví se po celou dobu existence křesťanství i organizovaného mnišství zachovala jednotná linie a řád duchovního vedení, který není tříštěn do desítek subordinací (řádů a řeholí), ať už je jejich společenský přínos jakýkoli⁶⁸⁰. Podstatná je myšlenka „katholicity“, univerzálnosti a současně jednoty „společné duchovní cesty“, které postupně mnišství zformovalo a které si nakonec pouze na Východě zachovalo jednotnou formu.⁶⁸¹

⁶⁷⁸ Spolu s Kosmou Etolským tvořily jádro novodobého řeckého osvětelského hnutí ještě další osobnosti, k nimž patřil především sv. Nikodém Svatohorec (1748-1809), sv. Makários Korintský (Notaras) (1731-1805) a sv. Athanásios Paroský (1722-1813). Učení pravoslavných osvětitelů-tradicionalistů značně ovlivnilo život celého národa. Tradicionalisté nejen že přiblížili církevní učení prostému věřícímu, ale ovlivňovali rovněž politické, národní a společenské představy jak svých současníků, tak následných generací. Tyto osobnosti pocházely výhradně z mnišského prostředí a většina z nich se stala národními svěťci, proroky a skutečnými buditeli, kteří představují vzor hodný k následování i pro dnešní dobu.

⁶⁷⁹ Viz ЗОИТАКИС, А.: *Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* [online]. [2011-02-15]. Dostupné na internetu: <<http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41414.htm>>.

⁶⁸⁰ V mnoha případech vznikají řády se zcela jasným společensky prospěšným zaměřením; někdy to byla péče o nemocné, jindy vykupování otroků, výuka náboženství anebo péče o děti a sirotky. Srov. *ENCYKLOPEDIJE NÁBOŽENSTVÍ*. 1997. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997. s. 309.

Zde je příklad několika z nich:

Templáři: patří ke třem veklých duchovním rytířským řádům; původně povstaly z myšlenky obrany poutních míst ve Svaté Zemi; rok založení 1119; tato řehole stanovovala chudobu, čistotu a boj proti nevěřícím;

Benediktíni: nejvýznamnější katolický řád středověku (Ordo Sancti Benedicti); orientace na misijní činnost, rozvoj kulturního života; od 10. stol. se benediktínské kláštery staly střediskem tzv. clunyjské reformy; z Benediktínů se postupně vyvinuly další řády – trapisté, cisterciáci;

Cisterciáci: rok založení 1098 (Francie); zdokonalování řehole Benedikta z Nursie, četba Bible a bohoslužba, rukodělná práce, oproštění od nádhery;

Premonstráti: rok založení 1126; řád vlastnil špitály, péče o nemocné;

Trinitáři: rok založení 1198 (Francie), zakladatel – Jan z Mathy, vykupování zajatců a otroků ve Středomoří; dnes duchovní péče o nemocné;

Trapisté: rok založení 1664 (klášter La Treppe, Normandie, Francie), přísná řeholní větev Cisterciáků; mlčení mimo bohoslužbu; papež Pius (1925) zmírnil jejich askezi.

⁶⁸¹ Velké množství rostoucích komunit, založených ať již ctih. Antoniem Velikým (idiorytmické typy) či ctih. Pachomijem (a jeho následovníky v kinoviální tradici), si však brzo vyžádalo

Hovoříme-li o mnišství, pak ponechme promluvit nedávno zesnulého pravoslavného starce ze Svaté Hory Athos, který o mnišství hovořil z vlastní zkušenosti a dokázal postřehnout zásadní odlišnosti mezi mnišstvím pravoslavným a katolickým. Když se starce Paisije (Svatohorce) (1924-1994) jeden poutník zeptal, proč pravoslavní mniši zůstávají uzavřeni ve svých monastýrech a nevycházejí ven k lidem, kteří jsou v nouzi, jak je běžně zvykem u katolického mnišství, odpověděl starce následovně. „Oni (katoličtí mniši) opouštějí kláštery, aby našli člověka a pomohli tak světu, zatímco my tím, že zůstáváme zde, působíme, aby svět přicházel za námi; a skutečně přichází tak velké množství lidu, že jej ani nemůžeme dostatečně (duchovně) obsloužit. Cožpak jsi neviděl, že dnes všichni utíkají a nacházejí útěchu v monastýrech?“ pravil starce Paisij.⁶⁸² „Z jakého důvodu bychom měli odejít do světa, když lidé přicházejí sem k nám? Jiní (katoličtí mniši) odcházejí do světa, aby mu pomohli, protože v tom cítí potřebu, jelikož svět za nimi nepřichází.“⁶⁸³

Dalším nezanedbatelným odlišujícím rysem katolicismu oproti pravoslaví je tzv. celibát, tzn. bezpodmínečná nutnost celibátního závazku pro všechny katolické duchovní, kteří nemají možnost volby, jak je tomu běžné v pravoslaví. Pravoslavná Církev naopak respektuje svobodnou vůli člověka a zachovává tradici ženatého duchovenstva, které bylo vlastní i prvotní Církvi. Je všeobecně známo, že teprve v době po velkém schizmatu (po r. 1054) dochází na Západě

detailnější vypracování hlavních zásad mnišského života, které současně zamezily pokušení podlehnout gnosticko-dualistickým naukám. Na tomto poli mocně zapůsobil velký organizátor církevního života a mnišství: svatý Basil Veliký, zvláště poté, co se setkal s extrémem dualistického znevažování hmotného světa v některých maloasijských a syrských komunitách. Na základě osobních zkušeností a studia předešlých forem mnišství proto sestavil *Pravidla mnišského života* (v malé a velké redakci). Dal tak mnišstvu správné zaměření, duchovní i teologické, a jeho pravidla byla proto všeobecně přijata po celém křesťanském Východě. V prostředí latinském se podobného všeobecného uznání dostalo pravidlům sepsaným ctihodným Benediktem Nursijským původně pouze pro bratrstvo, které založil na hoře Monte Cassino. Basillova a Benediktova pravidla se ve své podstatě neliší v obsahu, ač obě používají rozdílný *dorozumívací jazyk*. Obě se staly příhodnou syntésou jak předešlých pravidel, tak vlastních zkušeností, takže vytvořily zdravé prostředí pro realizaci mnišského života prvotní Církve. Více viz <<http://www.pravoslav.gts.cz/spirit/andelziv.htm>>.

⁶⁸² ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ, ιερομ. 2000. *Σκενός εκλογής (Γερών Παΐσιος 1924 – 1994)*. Τόμος Β'. Χαλκιδική : Έκδοση Ιερού Γυναικείου Ησυχαστηρίου Παναγία Η φοβερά προστασία, 2000, s. 259.

⁶⁸³ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ, ιερομ. 2000. *Σκενός εκλογής (Γερών Παΐσιος 1924 – 1994)*. Τόμος Β'. Χαλκιδική : Έκδοση Ιερού Γυναικείου Ησυχαστηρίου Παναγία Η φοβερά προστασία, 2000, s. 259.

k intenzivnímu prosazování idejí celibátního duchovenstva, které ani na našem území nebylo v době kronikáře Kosmase ještě zcela všeobecně rozšířeno.⁶⁸⁴ Prof. Pavel Aleš ve svých církevních dějinách uvádí, že snahy osvobodit klérus ze závislosti na světských podmínkách a připoutat ho ještě více k zájmům (katolické) církve přísným zachováváním celibátu jsou úzce spjaty s horlivým stoupencem clunyjských reforem – papežem Řehořem VII.⁶⁸⁵ (1073-1085), který byl ve svém postupu proti ženatému kněžstvu veden přesvědčením, že manželství je neslučitelné s kněžským povoláním, a jímž se započíná nová vlna radikalizace v otázkách náboženské svobody člověka.⁶⁸⁶

PŘEDPOKLADY K DOSAŽENÍ SKUTEČNÉ CÍRKEVNÍ JEDNOTY

V pravoslaví obecně panuje názor, že poučení a rady svatých a ctihodných starců, kteří se stali nádobami naplněnými Duchem Svatým, přijímá věřící lid jako autentické vyjádření Boží pravdy. Pravoslaví nepřijímá neomylnost jednoho člověka, laika ani biskupa; vše je řešeno sborově, konciliárně. Jeden člověk se může mýlit, ale plnost Církve nikoli. Níže uvedený záznam několika rozhovorů a zamyšlení starce Paisije při jeho setkáních s jinoslavnými věřícími na Svaté Hoře Athos budiž brán jako ukázka jednoho z tradičních projevů pravoslavného smýšlení ve vztahu k těm, kteří se od ortodoxie a ortopraxie vzdálili a kteří jsou nahlíženi jako „bratři podle těla“, avšak toužebně očekávání ve svém návratu jako „bratři podle ducha“.

⁶⁸⁴ Srovnej Biskup Gorazd. 1988. *Z díla*. (připravil ThDr. Pavel Aleš). Praha : Pravoslavná církev v Československu, 1988. s. 122 (108-122). „Zajímavé je,“ jak uvádí svatý novomučedník Gorazd, „že teprve za vlády Vladislava II zavedl papežský legát kardinál Quido v roce 1143 strohým způsobem kněžský celibát v českých zemích. Do té doby bylo české kněžstvo, činné v duchovní správě, podle způsobu prvotní Církve, ženaté, třebaž už papež Řehoř VII. v roce 1073 prohlásil všeobecnou platnost celibátu.“ Pražský biskup Daniel (1148-1167) byl synem kněze, a kronikář Kosmas, děkan svatovítské kapituly v Praze, ačkoli byl tuhým latiňanem, byl také ženat (viz zmínka o smrti jeho manželky Božetěchy, jak se o ní zmínil ve své Kronice).“

⁶⁸⁵ S papežem Řehořem VII. a s jeho dobou je úzce spjat též dokument Katolické církve s názvem „Papežský diktát“ (Dictatus papae), který opět o něco více povyšuje osobu papeže a jeho duchovní moc, např. tím, že jej ustanovuje vyšším nade všechny diecézní biskupy, či tím, že se papež stává vyvýšen nade všechny soudy a skrze zásluhy sv. Petra se bez jakékoli pochybnosti stává svatým. Srov. ALEŠ, P. 1993. *Církevní dějiny III*. 2. vydanie. Košice : Pravoslavná bohoslovecká fakulta, Univerzita J. P. Šafarika, Košice 1993, s. 74.

⁶⁸⁶ Viz ALEŠ, P. 1993. *Církevní dějiny III*. 2. vydanie. Košice : Pravoslavná bohoslovecká fakulta, Univerzita J. P. Šafarika, 1993. s. 71-72.

Když se jednou starce Paisije Svatohorce zeptali, zda může mít někdo lásku, aniž by měl současně i pravou víru, starce na to odpověděl: „On (tedy takový člověk) si může myslet, že má lásku, ve skutečnosti ji ale nemá.“ A dále dodal: „Uvnitř pravdivého dogmatu (věrovyznání), čili díky pravoslavné víře, může kdokoli získat i pravou lásku.“ Starce Paisij na téma církevní jednoty ve své Bohem požehnané moudrosti a osvětlení prohlásil následující: „Mnozí, kteří hovoří o lásce a jednotě, nejsou sami s Bohem sjednoceni, neboť si jej nezamilovali, aniž mají pravou lásku. Pravdivou lásku má jen ten, kdo má i pravou víru, žije v Boží blízkosti, a Bůh se tehdy zobrazí na jeho tváři, takže i ostatní spatřují v jeho tváři Boha. Kéž Bůh osvítl všechny lidi, s nimiž jsme spojeni tělesným bratrstvím (od Adama a Evy), aby všichni *dosáhli poznání pravdy*⁶⁸⁷, aby se i oni mohli stát našimi duchovními bratry.“⁶⁸⁸

Co dnes pravoslavní křesťané kladně hodnotí, je skutečnost, jak se v dnešní době západní křesťané se stále větší láskou obracejí ke Kristu, kterého upřímně milují, a také, že uskutečňují mnoho dobrých skutků, které nacházejí ve společnosti své uplatnění. Pravoslavní křesťané však nemohou akceptovat, že výklad, který západní křesťané podávají o Kristově evangeliu, je shodný s učením Krista, jeho svatých Apoštolů, svatých Otců a posvátných všeobecných sněmů.⁶⁸⁹ Máme-li seriózně hovořit o předpokladech sjednocení rozptýlených částí křesťanstva v soudobém světě, pak by k němu mělo dojít - aby bylo nějak smysluplné - na základě starobylého a neměnného ortodoxního

⁶⁸⁷ 1Tim, 2 – 4.

⁶⁸⁸ ΠΑΪΣΙΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ. 2006. *Λόγοι Ε΄. Πάθη και αρετές*. Ίερον Ησυχαστήριον „Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος“. Θεσσαλονίκη : Σουρωτή, 2006, s. 286. Srov. dále ΠΑΪΣΙΟΥ ΑΓΙΟΠΕΙΤΟΥ. 2003. *Λόγοι Α΄. Με πόνο και αγάπη για τον σύγχρονο άνθρωπο*. Ίερον Ησυχαστήριον „Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος“. Θεσσαλονίκη : Σουρωτή, 2003.

Starce Paisij řekl: „Jeden z nejzávažnějších rozdílů, který mezi námi panuje, je ta skutečnost, že vy používáte všude rozum, zatímco my víru. Vy jste rozvinuli racionalismus a obecně lidský faktor. Vaší logikou omezujete Boží moc, neboť Boží blahodať ponecháváte stranou.“ (cit. dílo s. 226).

Za starcem Paisijem přicházelo (do jeho kelie Panaguda na Svaté Hoře Athos) mnoho různých lidí, mládež nevyjímaje. Jednou za ním zavítaly i římskokatolické děti, které měly velký zájem a ochotu naslouchat, aby mohly lépe pochopit podstatu pravoslaví.

„Chceme, abys nám, starče, řekl něco, co by nám pomohlo v našem duchovním životě.“ „Poslyšte,“ řekl starce, „vezměte si církevní historii a uvidíte, že jsme byli kdysi jednotní, a k čemu jste dospěli? To vám velmi pomůže pochopit tyto skutečnosti. Nejprve učiňte, co jsem vám řekl, a příště si o tom řekneme více.“ (cit. dílo, s. 349).

⁶⁸⁹ Viz ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. *Ορθοδοξία και Ρωμαιοκαθολικισμός (παπισμός)*. Άγιον Όρος : Ι. Μονή ος. Γρηγορίου, 2006, s. 43-44.

vyznání víry v Boha. Důležitým předpokladem návratu k prvotní Církvi je tedy všeobecné pokání, ochota uznání hereze a její následné odsouzení, což by následně vedlo ke sjednocení s Pravoslavnou církví.⁶⁹⁰

V pravoslavných kruzích všeobecně panuje takový názor, že pokud by se římskokatolická církev vrátila k Ortodoxii, zanechala všech odchylek od pravoslavného vyznání, mohla by pak mocně zapůsobit i na protestantská společenství a podpořit je v jejich návratu k pravoslaví. „Skutečná jednota církví, odstoupivších v průběhu dějin od pravoslaví, je možná pouze za podmínky obnovení starobylého vyznání víry a tradice, které nám byly předány jako dědictví našich svatých a bohonosných Otců.“⁶⁹¹ Jedná se tedy o návrat k historické realitě jednotné Církve.

Ekumenické hnutí prožívá v dnešní době poměrně hlubokou krizi. Všichni se tomu diví, ale současně nechtějí spatřovat pravou příčinu této krize, kterou je fakt, že ekumenické hnutí nebylo budováno na pravdivé lásce, ale spíše na diplomatickém úsilí. „Diplomacie však nemá nic společného s křesťanstvím, zejména ne v otázkách věrouky.“⁶⁹² Ani svatý Marek Efezský, vedoucí pravoslavnou stranu na dávném sněmu ve Ferrare a Florenci v r. 1439, který nemohl ve svém svědomí přijmout násilnou a do značné míry pod politickým tlakem uzavřenou unii s Římem, musel pronést tato varovná slova: „Ve věcech víry nesmí být připuštěny žádné ústupky, žádná nerozhodnost.“⁶⁹³ Jistým východiskem se zdá být spíše návrat k tomu, co zůstává nezpochybnitelné: učení prvotní Církve, ustanovení sedmi všeobecných sněmů a věrnost patristické teologii. „Kristus jednou provždy zjevil plnost Boží pravdy, a základním úkolem Kristovy Církve je tuto plnost pravdy zachovat navždy neporušenou.“⁶⁹⁴

SLOVO ZÁVĚREM

Pravoslavná církev zastává takový názor, že předpokladem k dosažení jednoty není pouze shoda na určitých dogmatických východiscích, ale je jím

⁶⁹⁰ Viz BOTSIS, A. P. *What is Orthodoxy*. Athens, s. 40.

⁶⁹¹ BOTSIS, A. P. *What is Orthodoxy*. Athens, s. 44.

⁶⁹² BELEJKANIČ, I. 1998. *Katolický katechismus z pohledu pravoslavné teologie*. Prešov 1998, s. 6.

⁶⁹³ BOTSIS, A. P.: *What is Orthodoxy*. Athens, s. 46. Více viz: <http://orthodoxwiki.org/Mark_of_Ephesus>.

⁶⁹⁴ BELEJKANIČ, I. 1998. *Katolický katechismus z pohledu pravoslavné teologie*. Prešov 1998, s. 6.

především praktické přijetí pravoslavného, teantropocentrického, christocentrického a triadocentrického ducha v dogmatech, ve zbožnosti, eklesiologii, církevním právu, pastýřském bohosloví, jakož i v umění a v askezi, jak uvádí archim. Georgios.⁶⁹⁵ Pravoslavní křesťané věří, že skutečně jednotícím činem nemůže být rezignace na ortodoxní vyznání, neboť by to neprospělo žádné straně: ani pravoslavným, kteří by zradili po staletí zachovávanou víru předků, ale ani jinoslavným křesťanům, kteří by definitivně ztratili možnost získat skutečnou duchovní útěchu, kterou poskytuje pravoslavné křesťanství. „Dokud existuje pravoslaví, je uchráněna také nezměnitelná apoštolská víra, „jednou provždy předaná svatým,“ jak píše ve svém Listu svatý apoštol Juda (viz Jud 1,3); do té doby existuje živé svědectví o skutečném obecenství Boha s člověkem, pravda o Církvi jako o „boholidském společenství“⁶⁹⁶. Ctihodný Maxim Vyznavač (580-662), velký a nesmlouvavý obránce křesťanského ortodoxního učení, který žil v době, kdy byzantští císařové usilovali o zdánlivý klid v říši a nestáli příliš o případné teologické spory v zájmu zachování jednoty, prohlásil, že „člověk se posvěcuje přesným (tj. správným) vyznáním víry“⁶⁹⁷. Zkoumejme proto i my hlubiny naší víry a tradice svaté Kristovy Církve, abychom skrze to, co je viditelné, poznali i to, co je neviditelné a z duchovního pohledu pro život člověka a jeho věčnou spásu skutečně významné.

⁶⁹⁵ Viz ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. *Ορθοδοξία και Ρωμαιοκαθολικισμός (παπισμός)*. Άγιον Όρος : Ι. Μονή ος. Γρηγορίου, 2006, s. 41.

⁶⁹⁶ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. *Ορθοδοξία και Ρωμαιοκαθολικισμός (παπισμός)*. Άγιον Όρος : Ι. Μονή ος. Γρηγορίου, 2006, s. 42.

⁶⁹⁷ ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ. 2006. *Διάλογος με τον Θεοδόσιο*. In *Υπερασπίζεται της Ορθοδόξου πίστεως. Οι Άγιοι Πατέρες και ο σύγχρονος Οικουμενισμός*. Θεσσαλονίκη : Έκδ. Ορθοδόξος Κυψέλη, 2006, s. 18. Dále srov. *Γνώρισε το μεγαλείο της Ορθοδοξίας. Αγιογραφικές και πατερικές μαρτυρίες*. 2007. Θεσσαλονίκη : Έκδ. Ορθοδόξος Κυψέλη, 2007.

Seznam bibliografických odkazů

- ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΥ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΟΥ, Αρχιμ. 2004. *Περί Θεού. Λόγος αισθήσεως. Οκτώ κείμενα πνευματικής αγωγής*. Αθήνα : Έκδ. Ίνδικτος, 2004.
- ALEŠ, P. 1993. *Církevné dějiny III*. 2. vydanie. Košice : Pravoslavná bohoslovecká fakulta, Univerzita J. P. Šafarika, 1993.
- ΑΜΑΝΤΟΣ, Κ. 1997. *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελιστινλή*. Αθήνα, 1997.
- Архистратиг Божий Михаил и воинство небесных сил*. 2006. Москва : Православный мир, 2006.
- BELEJKANIČ, I. 1998. *Katolícký katechismus z pohledu pravoslavné teologie*. Prešov, 1998.
- BISKUP GORAZD. 1988. *Z DÍLA* (připravil Pavel Aleš). Praha : Pravoslavná církev v Československu, 1988.
- BOTSIS, P. A. *What is Orthodoxy*. Athens. 48 s.
- BERĎÁJEV, N. 2001. *Pravda pravoslaví*. Edice Světlo světa. Olomouc 2001.
- BIBLE SVATÁ ANEBO VŠECKA SVATÁ PÍSMATA STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA*. 1991. Podle posledního vydání Kralického z roku 1613. Česká biblická společnost 1991.
- ENCYKLOPEDIIE NÁBOŽENSTVÍ*. 1997. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 1998. Η περί μοναχισμόν διδασκαλία των αγίων ιεραρχών Γρηγορίου του Παλαμά και Νεκταρίου Πενταπόλεως των θαυματουργών. In *Ορθόδοξος μοναχισμός και Άγιον Όρος*. Άγιον Όρος : Ι. Μονής Οσίου Γρηγορίου, 1998. s. 127-145.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς – Διδάσκαλος της θεώσεως. Άγιον Όρος : Ι. Μονή Οσίου Γρηγορίου, 2006.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 1998. Ο άγιος Νεκτάριος ως πνευματικός πατήρ των μοναχών. In *Ορθόδοξος μοναχισμός και Άγιον Όρος*. Άγιον Όρος : Ι. Μονής Οσίου Γρηγορίου, 1998. s. 147-160.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ, αρχιμ. 2006. *Ορθοδοξία και Ρωμαιοκαθολικισμός (παπισμός)*. Άγιον Όρος : Ι. Μονή ος. Γρηγορίου, 2006.
- ΓΚΙΟΛΑΣ, Μ. 1972. *Ο Κοσμάς Αιτωλός και η εποχή του*. Αθήνα, 1972.
- Γνώρισε το μεγαλείο της Ορθοδοξίας. Αγιογραφικές και πατερικές μαρτυρίες*. 2007. Θεσσαλονίκη : Έκδ. Ορθόδοξος Κυψέλη, 2007.

- ΓΡΙΓΟΡΙЙ (ΠΑΛΑΜΑ): *СВЯТОГОРСКИЙ ТОМОС* (online). [2010-07-29].
Dostupné na internetu: <<http://www.hesychasm.ru/library/palamas/tomos.htm>>.
- ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, ιερομ. 2000. *Σκευός εκλογής (Γερών Παΐσιος 1924 – 1994)*. Τόμος Β΄. Χαλκιδική : Έκδοση Ιερού Γυναικείου Ησυχαστηρίου Παναγία Η φοβερά προστασία, 2000. 438 s.
- ΜΑΚΡΥΤΙΑΝΝΗΣ, Ι. 1977. *Απομνημονεύματα*. Αθήνα : Έκδ. Μπάυρον, 1977.
- ΜΑΚΡΥΤΙΑΝΝΗΣ, Ι. 2002. *Οράματα και Θάματα*. Μετάφραση Α. Παππακωστα. Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπέζης. Δ΄ έκδ. Αθήνα, 2002. 316 s.
- ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ. 2006. *Διάλογος με τον Θεοδόσιο*. In *Υπερασπισταί της Ορθοδόξου πίστεως. Οι Άγιοι Πατέρες και ο σύγχρονος Οικουμενισμός*. Θεσσαλονίκη : Έκδ. Ορθοδόξος Κυψέλη, 2006. s. 5-20.
- ΠΑΪΣΙΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ. 2003. *Λόγοι Α΄. Με πόνο και αγάπη για τον σύγχρονο άνθρωπο*. Ίερον Ησυχαστήριον „Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος“. Θεσσαλονίκη : Σουρωτή, 2003.
- ΠΑΪΣΙΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ. 2006. *Λόγοι Ε΄. Πάθη και αρετές*. Ίερον Ησυχαστήριον „Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος“. Θεσσαλονίκη : Σουρωτή, 2006.
- ΠΑΣΧΟΥ, Π. Β. 2000. *Ελληνορθόδοξη παιδεία*. In *Κοσμάς Ο Αιτολός*. (Σειρά : Ορθόδοξη Μαρτυρία, 20). Αθήνα : Έκδοσεις Ακρίτας, 2000. 214 s. ISBN 960-7006-34-8.
- PROKOP, čtec: *O andělském životě* [online]. [2011-04-05]. Dostupné na internetu: <<http://www.pravoslav.gts.cz/spirit/andelziv.htm>>.
- Sylogistické kapitoly sv. Marka Efezského* (online). [2010-12-12]. Dostupné na internetu: <http://www.pravoslav.gts.cz/theolog/pm_fq.htm>.
- ЗОИТАКИС, А. *Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках*. Часть 1. [online]. [2011-02-15]. Dostupné na internetu: <<http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41414.htm>>.

BASIS FOR THE HESYCHASTIC CHARACTER OF ORTHODOX MONASTICISM

(part 2)

Michal DVOŘÁČEK, doctorand, Orthodox Theological Faculty, University of Presov, Masarykova 15, 08001 Presov, Slovakia, seagul.m@email.cz, 00420776371611.

Abstract

Orthodox Christians may very well perceive, with what love also the Western Christians are turning to Christ today and how much and sincerely they love Him. As a significant activity that the Western Christians get extensively involved today should also be mentioned the philanthropy. However, the Orthodox Christians can not accept that interpretation, which the Western Christians present about the Christ's Gospel, is consistent with the teaching of Christ, His holy Apostles, holy Fathers and sacred ecumenical councils. Without the Orthodox dogma and Orthodox faith it is not possible to achieve the Orthodox piousness and life. If we accept some of the bases of the Western theology such as the primacy, proceeding of the Holy Spirit or the created form of God's grace, then our spiritual asceticism and experience of theosis would have to inevitably be transformed into mere gymnastics and anthropocentric ethical activity. The Orthodox Church holds such a view that a prerequisite for achieving the Church unity is not only the doctrinal consensus on certain bases, but it is primarily a practical acceptance of the Orthodox, Theanthropocentric, Christocentric and Triadocentric spirit in the dogmas, religiousness, ecclesiology, canon law, pastoral theology as well as in art and asceticism.

Key words

Christianity, Catholicism, primacy, Gregory Palamas, saint, ecumenical council, ecclesiology, theology, God.